

Warszawa, 18 lipca 2023 r.

Dr hab. Renata Włoch, profesor uczelni

Wydział Socjologii

Uniwersytet Warszawski

RECENZJA DOROBKU HABILITACYJNEGO DR. PRZEMYSŁAWA NOSALA

Kariera dr. Nosala toczy się na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od obrony doktoratu (pt. *Technologia i życie społeczne. Analiza relacji na przykładzie świata sportu*, pod kierunkiem prof. Marka Krajewskiego) upłynęło jedenaście lat, które dr Nosal wykorzystał do zbudowania dorobku, który należy uznać za imponujący i spełniający, moim zdaniem, najbardziej wyśrubowaną interpretację kryteriów zdefiniowanych w polskim prawie. **Zarówno monografia przedstawiona jako osiągnięcie habilitacyjne, jak i pozostałe obszary jego aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej, świadczą o jego wysokiej samodzielności naukowej oraz umiejętności tworzenia wkładu w rozwój socjologii.**

Przyznam, że przygotowywanie tej recenzji habilitacyjnej było zadaniem jednocześnie łatwym i trudnym. Łatwym, ponieważ sam wniosek, jak i stojące za nim uzasadnienie w postaci dorobku, nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że doktor Nosal jak mało kto zasługuje na to, by stać się doktorem habilitowanym. W dodatku sporą część twórczości Habilitanta znałam już wcześniej, co przyspieszyło proces recenzowania. Trudnym, ponieważ od recenzenta wymaga się, aby dowiódł swojej użyteczności w polu nauki wskazując słabsze obszary dorobku, co w tym przypadku wymagało pewnej ekwilibrystyki i wyostrzenia zmysłu

krytycznego ponad normę. Jest to bowiem **dorobek ponadprzeciętny**, zaprezentowany w świetnie przygotowanym Autoreferacie, różnorodny, a przy tym spójny, bogaty we wszystkich aspektach ocenianych w procesie habilitacyjnym.

W swoich recenzjach odstępuję od referowania etapów kariery oraz wymieniania publikacji, referatów i projektów lub też ich zliczania - wszystkie te informacje są zawarte w wykazie osiągnięć oraz autoreferacie, które są dostępne dla członków Komisji i odpowiedniej Rady Dyscypliny. Skupiam się na odpowiedzi na pytanie, czy dorobek świadczy o samodzielności naukowej oraz czy tworzy wkład w rozwój subdyscypliny i dyscypliny.

1. OCENA OSIĄGNIĘCIA HABILITACYJNEGO

Książkę „Sportowe zakłady bukmacherskie. Społeczna praktyka grania”, wydaną w 2023 r., oceniam wysoko. Warto zauważyć, że książka miała dwóch bardzo kompetentnych i odgrywających ważną rolę w środowisku polskiej socjologii sportu recenzentów, których recenzje z pewnością pomogły nadać książce ostateczny kształt i wygładzić ewentualne niedociągnięcia.

Zanim przejdę do omówienia aspektów merytorycznych monografii, chciałabym podkreślić, że w mojej opinii książkę tę wyróżnia klarowna struktura, przypominająca w istocie strukturę artykułu naukowego. Czytelnik jest prowadzony przez kolejne etapy wzorcowo skonstruowanego procesu badawczego, przy czym Autor dokłada wszelkich starań, by dowieść, że był on skrupulatny i rzetelny. Sam rozdział metodologiczny może być pokazywany jako modelowy na zajęciach z metodologii badań społecznych; odnosi się to również do aneksów pokazujących np. dobór próby czy sposób konstrukcji narzędzi badawczych. Doceniam też wysoki poziom urefleksyjnienia przez dr. Nosala w odniesieniu do roli odgrywanej przez badacza, ale też roli, jaką pełni badacz-autor publikacji w polemizowaniu z utartymi schematami opisywania rzeczywistości społecznej (czego dowodzi już przypisie 1). W całej książce argumentacja jest skonstruowana poprawnie, a narracja poprowadzona ze swadą, bez zbędnego odwoływania się do hermetycznego żargonu. Jest to, moim zdaniem, przejaw zaangażowania dr. Nosala w popularyzację nauki: Autor dowodzi, że mocne osadzenie

teoretyczne, skrupulatne przedstawienie przebiegu badań oraz kategoryzujące przedstawienie ich wyników nie muszą oznaczać, że wywód będzie nudny i zawiły.

Książka jest rezultatem kilkuletnich badań empirycznych, składających się z kilku etapów: (a) studiów literaturowych, analizy regulacji, przeglądu raportów i zawartości platform oraz zwiadu badawczego; (b) badania kwestionariuszowego; (c) badania jakościowego składającego się z 30 wywiadów. Doceniam to, że Habilitant dał sobie czas na uporządkowane i nieśpieszne przeprowadzenie badań – ich efektem jest bowiem dojrzałe studium słabo zbadanego zjawiska społecznego. Triangulacja metod badawczych pozwoliła uzyskać bogaty obraz opisywanego środowiska społecznego, co przełożyło się na gęsty opis praktyk obstawiania zakładów.

Pytania badawcze zostały postawione w sposób bardzo prosty, co w pierwszym momencie wzbudziło moje wątpliwości – czy tak banalne z pozoru pytania przyczynią się do wytworzenia zniuansowanego obrazu badanego zjawiska - które jednak szybko rozwiął sposób ich konceptualizacji i operacjonalizacji. Zakres badania zawsze pozostaje arbitralnym wyborem badacza, a dr Nosal potrafił swoje wybory dobrze uzasadnić. Przyznam jednak, że po lekturze pozostał mi pewien niedosyt dotyczący niedoteoretyzowania roli innych aktorów społecznych w kształtowaniu praktyk obstawiania zakładów bukmacherskich, np. rola członków rodzin graczy jest została potraktowana w sposób pobieżny. Teorie praktyk nie wykluczają analizy szerszych konfiguracji społecznych i współ-działania w tych praktykach innych aktorów społecznych, z którymi aktor główny pozostaje w relacjach. Akceptuję jednak, że dr Nosal postanowił skupić się na zawężonej konceptualnie sytuacji, w której realizowały się praktyki grania, również dlatego, by uciec od nasyconego normatywnie opisu dominującego w sporej części publikacji na ten temat.

Jako perspektywę teoretyczną Habilitant wskazał teorię praktyk, przy czym praktyki zdefiniował jako „otwarte, przestrzennie oraz czasowo konstelacje tego, co się robi i mówi”. Podejście Habilitanta do teorii określiłabym jako eklektyczne: w swoich rozważaniach pokazuje paletę podejść poszczególnych badaczy do kwestii definiowania i analizowania praktyk, dowodząc przy okazji dobrej znajomości literatury przedmiotu, a następnie pragmatycznie wybiera takie, które zdają się w możliwie najprostszy sposób ujmować badane zjawisko. Nie boi się odwoływać do analiz metateoretycznych: szczególną rolę w jego uniwersum teoretycznym zdaje się pełnić prof. Małgorzata Sikorska i jej artykuł omawiający zwięźle teorię praktyk. Nie interesuje go przy tym nadmiernie krytyka poszczególnych

aspektów teorii praktyk czy próba wypracowania własnego podejścia radykalnie kwestionującego ich główne założenia; teorię traktuje jako ramę, która umożliwia porządkowanie wyników badań i ich spójną interpretację. Jak pisze w Autoreferacie, jego zdaniem „teoria praktyk umożliwia wydobycie konstelacyjnego charakteru grania – wielości elementów je tworzących oraz specyfiki powiązań między nimi”, i to ta jej własność sprawiła, że została ona wykorzystana jako soczewka do oglądu frapującego wycinka rzeczywistości społecznej. Podobny stosunek do koncepcji teoretycznych i propozycji pojęciowych uwidacznia się w rozdziałach empirycznych: Habilitant referuje krótko poszczególne koncepcje, następnie uzupełnia i rozbudowuje o aspekty, które uznaje za niezbędne z perspektywy badań własnych, a następnie konsekwentnie stosuje do analizy materiału badawczego. Oprócz zakotwiczenia teoretycznego pozwala to porządkować wywód.

Moje główne zastrzeżenie dotyczy sposobu poprowadzenia narracji w rozdziałach empirycznych. Autor zebrał taką ilość materiału empirycznego, że nie był się w stanie ograniczyć do stanowczego zawężenia interpretacji i analizy do tekstu podstawowego, w związku z czym niemalże równoległa narracja, łącznie z przytaczaniem cytatów, rozgrywa się w przypisach dolnych. Rozbija to moim zdaniem spójność tejże argumentacji. W dodatku, przynajmniej część zawartych w przypisach uwag prosi się o włączenie do głównego korpusu tekstu. Istnieją różne manier stylistyczne i różne tradycje w tym zakresie, zwłaszcza w polskiej socjologii, ale mnie osobiście ten sposób przedstawiania wyników badań nuży.

Wkład badań przedstawionych w monografii w rozwój socjologii został przedstawiony przekonująco w Autoreferacie. Z mojej perspektywy najważniejsze są trzy aspekty tego wkładu: Po pierwsze, zakotwiczenie badań dotyczących wysoce specyficznych praktyk społecznych w podstawowych pytaniach socjologii, takich jak relacja między podmiotowością jednostek a oddziaływaniami systemu. Po drugie, wykazanie potencjału teorii praktyk do badania różnych zjawisk społecznych, nawet takich, które z perspektywy zewnętrznej można uznać za banalne i z gruntu mało interesujące dla socjologa/socjolożki z głównego nurtu badań, co moim zdaniem służy legitymizacji samego tematu. Po trzecie, zaakcentowanie neutralności normatywnej praktyk związanych z hazardem na przykładzie praktyk zakładów bukmacherskich, które otwiera nowe perspektywy badawcze analogicznych praktyk społecznych.

2. OCENA POZOSTAŁEGO DOROBKU NAUKOWEGO

2.1. PUBLIKACJE

Pozostały dorobek publikacyjny dr. Nosala jest imponujący pod względem liczbowym i różnorodny. Po doktoracie opublikował łącznie trzy monografie, 23 artykuły w czasopismach recenzowanych i 19 rozdziałów w monografiach zbiorowych; był też współredaktorem trzech monografii zbiorowych. W Autoreferacie dr Nosal podkreślił, że za kluczowe dla swojego dorobku habilitacyjnego uważa publikacje czyniące wkład w rozwój socjologii sportu w trzech obszarach: studiów nad kibicami piłkarskimi; teoretycznych aspektów socjologii sportu oraz, najściślej związanego z osiągnięciem habilitacyjnym, socjologicznej analizy sportowych zakładów bukmacherskich.

Oprócz książki przedstawionej jako osiągnięcie habilitacyjne opublikował dwie monografie: pierwsza jest zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej i przedstawia skrupulatną analizę roli technologii w sporcie. Jest to książka łącząca pole socjologii sportu i socjologii technologii, i pod tym względem stanowi ważny wkład w rozwój dyscypliny w Polsce. Druga z monografii powstała we współautorstwie z R. Kossakowskim i W. Woźniakiem. Książkę tę znam bardzo dobrze – przeczytałam ją z ogromnym zainteresowaniem tuż po jej publikacji – i uważam ją za jedną z pozycji konstytuujących polską socjologię sportu, opisującą nie tylko specyficzne środowisko społeczne fanów piłki nożnej, ale osadzających te obserwacje na szerokim i bogatym tle przemian społecznych ostatnich dekad. Habilitant był też współredaktorem naukowym trzech monografii zbiorowych; jest to praca żmudna i często niewdzięczna, ale nierzadko istotna dla rozwoju sieci akademickich w kraju i konstytuowania pól badawczych.

Analiza dorobku w obszarze rozdziałów publikowanych w zdecydowanej większości w polskich monografiach zbiorowych dowodzi, że dr Nosal rozumie reguły gry w polu naukowym i zdaje sobie sprawę z tego, że należy publikować w tego typu pracach w celu budowania rozpoznawalności w polskim środowisku akademickim oraz wchodzenia w krajowe sieci naukowe. Tematyka tych rozdziałów jest dość rozproszona i pokazuje naturalną (wręcz oczekiwaną) ewolucję zainteresowań w okresie po ukończeniu doktoratu. Niektóre z nich są dość zdawkowe (np. „Kibic piłkarski jako fan”), być może trzeba ten fakt zinterpretować jako umiejętność gospodarowania wysiłkiem.

Podobne rozproszenie tematyczne prezentują artykuły publikowane w czasopismach naukowych; nie jest to w żadnym razie zarzut, lecz dowartościowanie umiejętności stosowania aparatu naukowego do analizy zróżnicowanych problemów społecznych, od niepełnosprawności i wykluczenia przez ubóstwo, przez funkcjonowanie jednostek samorządu terytorialnego i charakterystyki bazy danych po tematy z zakresu socjologii sportu. Warto zauważyć, że dr Nosal umie czerpać korzyści płynące ze współautorstwa: od trzech lat jego artykuły są przygotowane we współpracy z badaczami z innych ośrodków naukowych. Są też publikowane w uznanych czasopismach zagranicznych, co dowodzi, że dr Nosal dysponuje umiejętnościami pozwalającymi upowszechniać wyniki badań w obiegu międzynarodowym. Jednocześnie w dorobku znajduje się sporo artykułów jednoautorskich, które pozwalają ocenić kompetencje Habilitanta odnoszące się do sposobu konstruowania wyводу: moim zdaniem są one szczególnie widoczne w artykule pt. „Społeczne ujęcie sportu. (Trudne) definiowanie zjawiska i jego dyskurs”. Cenię też polemiczny artykuł pt. „Trzy pytania o polską socjologię sportu”, który dowodzi, że dr Nosal świadomie i strategicznie uczestniczy w kształtowaniu pola polskiej socjologii sportu.

Wskaźniki parametryczne dorobku Habilitanta są przyzwoite (IH Scopus 3, Google Scholar – 7); traktuję je wyłącznie jako dowód na to, że jego dorobek jest rozpoznawalny w środowisku akademickim.

2.2. PROJEKTY NAUKOWE

Dr Nosal angażuje się w krajowe i międzynarodowe projekty naukowe; od momentu ukończenia doktoratu przeszedł ścieżkę od wykonawcy projektu po koordynatora krajowej części badań w ramach projektu międzynarodowego. Różnorodne doświadczenia projektowe dobrze przygotowały go do roli samodzielnego kierownika projektów badawczych, którą niewątpliwie podejmie na dalszych etapach kariery akademickiej. Chciałabym zasugerować – wykraczając nieco poza konwencję recenzji habilitacyjnej – aby w niedalekiej przyszłości dr Nosal rozważył aplikowanie o grant ERC.

2.3. UMIEDZYNARODOWIENIE

Umiedzynarodowienie dorobku Habilitanta dokonuje się głównie za pośrednictwem obecności jego publikacji w międzynarodowych wydawnictwach naukowych i prestiżowych czasopismach w polu socjologii sportu oraz współpracy z badaczami z zagranicznych ośrodków naukowych przy przygotowywaniu publikacji. Dr Nosal nie zaniebuje prezentacji wyników swoich badań na konferencjach krajowych i międzynarodowych: w okresie po doktoracie prezentował referaty na 35 konferencjach. Jest też coraz częściej zapraszany do wystąpień, również w charakterze keynote speaker na konferencjach w kraju i za granicą, co świadczy o jego rozpoznawalności i uznaniu jego wkładu w rozwój socjologii sportu. O wysokim poziomie umiedzynarodowienia świadczy również uczestnictwo jako wykonawca/członek zespołu badawczego w projekcie międzynarodowym EUREQUAL, jako ekspert zewnętrzny w projekcie Political Economy of Gambling oraz jako koordynator polskiej części kończącego się projektu HYPEM. Habilitant odbył również kilka staży zagranicznych, z czego jeden krótki pobyt na Uniwersytecie w Helsinkach oraz dwa krótkie pobyty w ramach programu Erasmus w Rumunii i Austrii.

3. OCENA OSIĄGNIĘĆ DYDAKTYCZNYCH

Bogata aktywność naukowa uzupełniona jest równie obfitą i różnorodną aktywnością dydaktyczną. Dr Nosal stale podnosi swoje kompetencje w tej dziedzinie, dba o rozwój relacji z otoczeniem społecznym, dzięki czemu jego zajęcia zawierają aspekt praktyczny, niezwykle korzystny dla studentów. Jego starania są doceniane przez społeczność studentów, czego dowodzą wysokie oceny w ankietach ewaluacyjnych oraz nagroda dla Najlepszego Dydaktyka Wydziału Socjologii w 2022 r. Wypromował blisko 40 prac dyplomowych, nie odmawiał wykonywania recenzji. Powstające pod jego opieką prace cechuje na tyle wysoki poziom, że uzyskują one nagrody w konkursach dla prac dyplomowych.

4. OCENA OSIĄGNIĘĆ ORGANIZACYJNYCH

Zaangażowanie organizacyjne dr. Nosala zarówno w funkcjonowanie jego rodzimej instytucji naukowej, jak też w funkcjonowanie instytucji i procesów istotnych dla podtrzymywania i stymulowania życia naukowego jest godne pochwały. Jest członkiem licznych ciał zbiorowych, komisji i zespołów na Uniwersytecie, co z pewnością angażuje jego czas i uwagę. Dr Nosal był

członkiem ESA i pozostaje czynnym członkiem PTS. Współorganizował grupy tematyczne na Zjazdach Socjologicznych, brał czynny udział w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych. Wykonuje liczne recenzje artykułów naukowych, został też poproszony o zrecenzowanie propozycji wydawniczej dla Routledge. Był członkiem jury konkursów na najlepszą pracę dyplomową z zakresu socjologii sportu organizowaną przez Sekcję Socjologii Sportu PTS oraz konkursu na fotografię socjologiczną organizowanego przez IS UKSW.

5. OCENA POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ

Dr Nosal angażuje się w badania służące rozwojowi wspólnoty lokalnej, takich jak *Diagnoza sytuacji społecznej miasta Poznania* (2015), wspiera również jako ekspert działania konsultacyjne. Współpracuje również z otoczeniem społecznym i gospodarczym uczelni (m.in. wykonując badania dla Tureckiej Izby Gospodarczej, Wielkopolskiej Izby Rzemieślniczej czy Polskiej Organizacji Pracodawców Osób Niepełnosprawnych). Jest autorem licznych ekspertyz wykonanych na zlecenie instytucji publicznych.

Wydaje się też wykazywać niespożyta energię do popularyzacji nauki, co uważam za szczególnie chwalebne. Udział w licznych wystąpieniach otwartych, spotkaniach dla młodzieży, wywiadach to obszar niepłatnej pracy wykonywanej przez akademików powodowanych poczuciem dobra wspólnego – dr Nosal wypełnia ten obowiązek z niekłamany entuzjazmem i kompetencją.

6. KONKLUZJA

Moją opinię o dorobku dr. Nosala zilustruję anegdotą: mniej więcej przed dekadą jedna z zasłużonych osób w polskiej socjologii w trakcie przypadkowego spotkania wzięła sobie za punkt honoru przekonać mnie, że nie istnieje coś takiego jak socjologia sportu, co więcej, nie ma potrzeby, by istniała, bo sport to banalne zjawisko społeczne. Była to opinia już wówczas, delikatnie mówiąc, nieuzasadniona. Subdyscyplina ta rozwijała się od lat 70., ale trzeba przyznać, że nadal miała charakter marginalny. Działalność akademicka niewielkiej grupy młodych badaczy, którzy skupili się w Sekcji Socjologii Sportu PTS, sprawiła, że na przestrzeni ostatnich lat socjologia sportu wyszła z cienia, a jej adepci zaczęli brać udział w dyskusji o wielkich tematach socjologii, takich jak istota późnego kapitalizmu, wytwarzanie tożsamości

zbiorowych czy źródła nacjonalizmu. Obecnie nikomu nie przyszłoby na myśl podważać prawomocności socjologii sportu w Polsce.

Do tej grupy należy również Habilitant. Również z tego powodu, ale przede wszystkim biorąc pod uwagę ocenę wskazanego przez dr. Przemysława Nosala osiągnięcia naukowego, jak i ocenę pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych stwierdzam, że **dorobek spełnia z naddatkiem ustawowe i zwyczajowe wymogi stawiane dorobkowi habilitacyjnemu, a jego wkład w rozwój dyscypliny nie budzi wątpliwości.** W związku z powyższym opowiadam się za dopuszczeniem go do dalszych etapów postępowania w procesie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie socjologia.

Ratoum